

התורף הקירוב עצמו עבירה, וכמו שאמרו עשו משמרת למשמרת. וכל זה בכלל מה שאמרו סנהדרין ק"ז א' לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון כו' ורצה לומר, אפילו בשביל להתרגל לנסיונות ולעלות בעבודתו ית'.

ואם כה אפוא לא נשאר שימוש הנסיון אלא במקרים ידועים כאשר נודמן עם העבירה בפונדק אחד והם מקרים בודדים לא ישלימו את תפקיד הראוי על שדה שימוש המעשי – אבל שומר מצוה ודקדוקיה, הנסיונות מצוים לפניו ומערכה תדירית נטושה לפניו ונוח לו להתאמן יפה כדי להרגיז יצרו הטוב על יצרו הרע, וההזדמנות לפניו לנסיון הבחינה בכל שעה ועליתו בטוחה ותיקונו נאמן' (חזון איש 'אמונה ובטחון' ד, ט).

וע"ע מהר"ם לובלין; שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ ו תשל"א.

רמזים ופרפראות

'עולא כי הוה אתי מבי רב הוה מנשק להו לאחתיה אבי ידיהו ואמרי לה אבי חדיהו' – טעם על נשיקה זו על דרך הסוד, ע' בספר 'בן יהוידע'. ועוד הוסיף בה דברים:

'נמצא היה מנהג אצל הראשונים בזמן חכמי התלמוד לנשק על החזה, ולכן יש מנהג פה עירינו בג'דאד יע"א, שהכלה בליל החופה כשתלך מבית אביה לבית בעלה, תנשק בעת הלוכה קודם יציאתה מפתח בית אביה, לאביה ולאחיה הגדולים על הבגדים שהם כנגד הדדים שלהם. ומה שנהגו בזה הנשיקה רק בעת שהולכת מבית אביה לבית בעלה בליל החופה – רומזת להם, אע"פ שאני יוצאה מן הבית שלכם והולכת לשכון בבית בעלי, הנני עוד שוכנת בקרב לב שלכם ועודני דבוקה בכם, וכמו שאמר אותו אהוב לחבירו שהלך למרחקים, רחוק אתה מעיני וקרוב אתה בלבי ורעיוני'.

'הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו' – רמז שרצה לטהר עצמו לגמרי, עד שיהא נקי ובר מכל חטא ועוון כאשר היה בזמן היותו עובר במעי אמו, שראשו היה מונח בין ברכיו (בן יהוידע. וע"ש עוד ענינים).

(ע"ב) 'אי סייפא לא ספרא ואי ספרא לא סייפא' – בדרך רמז: 'ספרא' מלשון ספיר – זכות ובהירות. 'סייפא' – סוף; כאשר האור זורח ויהל על אדם או על ענין מסוים – אין לו סוף וקץ. ואם יש לו הפסק וסוף – סימן הוא שאינו מאיר (רמתיים צופים על תנודב"ר קטוב, ב אות פח – מהרה"ק מלובלין).

דף יח

זעל אשתו להריגה – דלא מיחה (= מיחתה. ושם צ"ל: 'מיחת' או 'מחא') ביה. מכאן אמרו: כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה – נענש עליו' – ואף לפי דעת הסוברים (ע' רא"ש ברכות רפ"ג) שהנשים אינם בכלל דין ערבות, להיתפס בעוון אחרים – אעפ"כ מחויבת היא במחאה מדרבנן עכ"פ. [וגם חייבות הן במצות 'הכת תוכיח'] (עפ"י שו"ת מהר"י אלגאזי ב; חקרי לב או"ח מח, דף פג – מובא בספר מגדים חדשים ברכות לא:).

זעל בתו לישב בקובה של זונות – דאמר ר' יוחנן: פעם אחת היתה בתו מהלכת לפני גדולי רומי,

אמרו, כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו, מיד דקדקה בפסיעותיה' – ומדה כנגד מדה סיבבו משמים שיושיבוה בקובה, לפי שהיה במעשיה משום גירוי יצר הרע. מכל מקום לא נענשה שתזנה ח"ו, שאין זו מן המדה, אלא אדרבה, הביאה שתעמוד בנסיון כנגד היצר הרע, וזו תקנתה. ואכן נשאה נקיה וטהורה כדלהלן, ושכרה כפול לעולם הבא (ריעב"ץ).

ובספר מסילת ישרים (טז) פרש החטא בדרך אחרת, זו לשונו:

'אמנם, מה שצריך לאדם יותר עיון ומלאכה רבה, הוא תערוכת האיסור, דהיינו, שלפעמים האדם הולך ועושה מצוה לשמה ממש, שכך גזר אבינו שבשמים, אמנם לא יחדל מלשתף עמה איזה פניה אחרת, או שישבחוהו בני האדם או שיקבל שכר במעשהו. ולפעמים, אפילו אם לא יהיה מתכוין ממש לשיבחוהו, בשמוח לבו על השבח ירבה לדקדק יותר, כעין מעשה של בתו של רבי חנינא בן תרדיון, שהיתה פוסעת פסיעות יפות, וכיון ששמעה שאומרים כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו, מיד דקדקה יותר. הרי התוספת הזה נולד מכח השבח ששבחוהו...'. [הכוונה ששבחו אותה על מידת הצניעות שהיתה בה, בדרך הליכתה, ומשהרגישה בשבחה מיד דקדקה בפסיעותיה ונתחזקה במדת הצניעות. ועל כך שנהנתה מן השבח ששיבחוהו, ו'נטלה לעצמה' משהו ממידת הצניעות שהיתה בה – דקדקה עמה משמים. ע' בזה בשיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ – כ תשל"ב; יא תשל"ג. ואולם הגר"מ מאוזו שליט"א כתב על כך: במחכ"ת זה נגד פשט הגמרא ורש"י, ופשט דברי המסלת ישרים שכתב "כעין מעשה של בתו של רחב"ת" וכו', ולא כיוון לפירוש זה כלל].

וב'בן יהוידע' הסביר שכוונתה היתה שישבחו את ישראל, על מנהגיהם הטובים וצניעותם. אלא שהחטא היה בכך שהיה לה לחוש שמא בכך היא תגרה יצרם הרע ויתנכלו לה.

'היצור וגו' – 'אקרא דלעיל מיניה קאי' (מהגר"א נבנצל שליט"א. כלומר מתייחס אל הכתוב שלפניו: 'כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלקינו' דהיינו רמז להוגה את השם).

'אני אומר לך דברים של טעם' – שגזירת שמים היא שמלכות זו תמלוך עלינו, 'זאתה אומר לי מן השמים ירחמו' – והלא אין סומכים על הנס. וגם אם ייעשה לו נס – הלא מנכין לו מזכויותיו בשל כך (מהרש"א).

[ע"ע במובא ביוסף דעת סנהדרין ע"ד מהגר"א נבנצל שליט"א, שנראה שמסירות נפש על מצות עשה – רשות. וע"ע במובא שם מספר 'מי השילוח' שמצינו באנשים מסוימים שמסרו נפשם על מצוות פרטיות מסוימות, שהן שייכות להם לפי שרשם. ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א ח) מובאת סברא הפוכה: גם לשיטות הראשונים שרשאי ליהרג ולא לעבור בשאר איסורים – זהו רק אם היה מוסר נפשו על כל דבר ודבר, אבל אם אינו עושה כן אלא על דבר אחד – הרי זה מתחייב בנפשו, שהרי מראה שאינו עושה כן מצד קידוש השם אלא שחושב להחמיר בענין מסוים הנראה לו, מסיבה כלשהי – והלא במקום פיקו"ג הוא התר גמור. ע"ש].

'מה אני לחיי העולם הבא? אמר לו: כלום מעשה בא לידך, אמר לו: מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים' – כתב הרמב"ם (בפירושו למשנה סוף מכות) שאדם המקיים מצוה אחת בכוונה טהורה ולא ישתף עמה כל כוונה אחרת מכוונות העולם – זכה בה לחיי העולם הבא. והביא את המעשה שלפנינו לסיוע:

'...וממה שיוורה על העיקר הזה, מה ששאל ר' חנניא בן תרדיון מה אני לחיי עולם הבא, והשיבו המשיב: כלום בא מעשה לידך?! כלומר, נודמן לך לעשות מצוה כהוגן. השיבו, כי נודמנה לו מצות צדקה על דרך שלמות ככל מה שאפשר, וזכה לחיי העולם הבא.'

יש להעיר ממה שאמרו לעיל 'כדבעי ליה לא עבד', הרי שלכאורה לא היה בשלמות. וי"ל שאותו מעשה פרטי אמנם היה בשלמות ככל האפשר, ובזכותו זכה לחיי העולם הבא, אלא שהיה לו לעסוק עוד בגמילות חסדים כראוי לו. ולפי"ז מבואר שאין כוונת הרמב"ם על מצוה מסוימת שעושה אותה בשלמות במשך חייו, אלא אפילו מעשה יחיד. עוד יתכן לפרש מה שאמרו 'כדבעי ליה לא עבד' היינו לפי דעתו שלו עצמו, שהיה בעיניו כמחסר במצוה ולכך אמר 'לא עסקתי אלא בתורה בלבד', והיא היא מעלתו ושלמותו, שבכל מה שעשה היה בעיניו כחסר, ולא שבע רצון ממעשהו. אבל לפי האמת הגיע בה לשלמות, כמו שאמר לו ר"י בן קסמא.

– היה מסופק בעצמו שמה שאף על פי שיש בו תורה הרבה, הלא אמרו (לעיל) כל העוסק בתורה בלבד, דומה כמי שאין לו אלוך. וזהו שענה לו: כלום מעשה בא לידך, שהמעשה הוא העיקר. ואמר לו: מעות של פורים... ואמר לו: 'מחלקך בתורה יהא חלקי, ומגורלך במעשים יהא גורלי' – שאין מעשה גדול מזה (מהרש"א).

ע"ע חדושי אגדות מהר"ל; מכתב מאלהו ח"ג עמ' 107 ואילך – 'ערכם של מעשים קטנים'. וע"ש בח"ד עמ' 322.

– 'הדברים מרפסין איגרא; ר' חנינא מקהיל קהילות ברבים ודורש בתורה בשעת השמד – האם יש מעשה גדול מזה? וכשהוא שואל את ר' יוסי 'מה אני לחיי העוה"ב' – לכאורה גם השאלה אינה מובנת, אבל עוד יותר מפליא שר' יוסי בן קיסמא שואלו 'כלום מעשה בא לידך?' הרי במוסר עצמו על לימוד תורה ברבים בשעת השמד עדיין צריכים לחפש מעשים כדי לעמוד על התנהגותו ולבחון אם אמנם הוא בן עוה"ב! ור' חנינא מספר שנתחלפו לו מעות פורים עם מעות צדקה וחילק את הכל לצדקה, הרי שהיה וותרן בממונו – לכאורה זוהי מעלה שאינה נחשבת בעיניו כלל לעומת מסירת הנפש עבור לימוד תורה ברבים בשעת השמד!

חזינו מכאן בהכרח דעת חז"ל כי מהמעשה הגדול ביותר של מסירות נפש על זיכוי הרבים, עוד אין כל ראייה אם אמנם בעל המעשה הוא בן עוה"ב, שעל זה ישנה רק הוכחה אחת, והיא נקיות במדות, ובפרט נקיות מאהבת בצע!

מנוראות הדברים כיצד חז"ל ביקרו זה את זה, אנו למדים לעצמנו כי המצוות הגדולות ביותר שאדם עושה בפרהסיא להצלת הכלל, יתכן 'ותהיה כוונת עושיהם להודיין בהם אצל בני אדם ולקוות כבודם ושבחם על עשותם' (חובת הלבבות יחוד המעשה, ג). אנו במצבנו נדע איפוא איזו סכנה טמונה בעבודת הכלל, ונבין למה בכל הנוגע לציבור, הפרוץ מרובה על העומד... (מתוך עלי שור ח"א עמ' רעד).

'אם אני מרבה בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבך אתה מביאני לחי העולם הבא? אמר לו הן... – אף על פי שכל עשיית מעשה בידים של קירוב המות – אסורה, גם כדי להציל מיסורים וגם על פי בקשתו (כדמשמע ברמ"א יו"ד שלט, א) – אפשר שכאן שונה, לפי שהיה אותו ממונה עכו"ם – לכך התיר לו. ואע"פ שגם בני נח מצווים על הרציחה, אפשר שגדר איסורם שונה, שכל שהוא לטובתו של הנרצח – מותר להם. ואולי הטעם משום שבאותה המיתה שבני אדם ממיתים אותו, רשאים לעשות שתהיה בקלות הגם שתהיה יותר מהירה. ועדיין צריך עיון (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ב קעד, ג וחור"מ ח"ב עד, ב. ועיין עוד שם עג, ג).

נקט שם שהמנעונו מפתחת פיו – מצד הדין היתה ולא ממדת חסידות. וע' בספר 'ביצחק יקרא' (מהדו"ק נז) מה שצייד בזה דרך אחרת. ובסוף דבריו כתב: 'שוב שמעתי מאדמו"ר הגרשו"א (שליט"א) [זצ"ל] שדעתו נוטה להתיר לסובל מכאובים איומים, ליקח תרופות משככות אף אם לפי דעת הרופאים מקרב בזה את מותו...!'

וע"ע בענין זה בים של שלמה ב"ק פ"ח יט; שבות יעקב ח"ג יא; מנחת שלמה צא, כד. עוד העירני הגר"נ גולדברג שליט"א לדברי דעת זקנים מבעלי התוס' – בראשית ט, ה. ולמש"כ בספר הלכה ורפואה כרך ב.

(ע"ב) 'אתא אליהו אדמי להו כוונה' – לרמוז לו שזכה לנס זה בשביל מצות הצלת בת ישראל הצדקה מטומאת הזנות, ובוה יודע גודל זכות האדם המקנא בשביל הזנות והמציל את ישראל ושומר מדבר זה (עפ"י בן יהודה).

'ממעשה דברוריא' – בפסחים (סב:) מבואר שהיתה אשה חכמה בתורה ומלומדת ביותר. ומשמע בשו"ת מהרי"ל (קצט) שלימודה בתורה שבע"פ [שמעצמה עשתה כן, ולא סמכה על דברי חכמים שאסרו הדבר] הוא שגרם לה להתפתות, כענין שאמרו 'כל המלמד בתו תורה כאילו מלמדה תפלות'. (ע"ע בענין לימוד תורה באשה באופן עצמאי – במובא ביוסף דעת סוטה כ-כא).
וע"ע בספר בן יהודה שבאר כיצד עשה ר' מאיר כדבר הזה, לומר לתלמידו לנסותה בעבירה.

'ההולך לאיצטדינין ולכרקום... הרי זה מושב לצים... הא למדת שדברים הללו מביאין את האדם לידי ביטול תורה' – לפי שיש לבעל-דין לחלוק ולומר שאותם ענינים ומופעים, יש בהם דברי חכמה במשלים ומליצות, גם הם משמחים לבבות ונפשות דואגות – על כן אמר, אדרבה, מבטלים הם מן התורה המשמחת לבבות ומשיבת נפשות (מהרש"א).
וע' שו"ת שבט הלוי ח"ו קנה, ב ש'אין מקום לחלק בזה בין אנשים לנשים.

'כל המתיהר נופל בגיהנם...' – ש'הגאווה מסכבת כמה עבירות ומגברת יצר לב האדם עליו... כי ממנה יפרו חטאים... כן עושים הרשעים את הגאווה ניר בלבבם וזורעים בו המחשבות הרעות להוליד ולהצמיח העבירות שהם פרי מחשבתם...
מלבד כי הגאווה גורמת חטאים, המדה עצמה חטאת... ובעל הגאווה נמסר ביד יצרו כי אין עוזר השם עמו, אחרי אשר הוא תועבת השם' (מתוך שערי תשובה לרבנו יונה א, כז).

'אלך ואתגרה בשינה' – כלומר, אע"פ שאין השינה באה עליו, ילך ויגרה את השינה בעצמו, שיביאה עליו ע"י שישכב על מיטתו ולא ישיח עם אדם (בן יהודה). ע"ע צדקת הצדיק יז; דובר צדק עמ' 22).
ועוד, אדם שמטרידים אותו הרהורים רעים, יכול לסבור שמוטב לו להתגרות בשינה, להנצל על ידיה מהרהוריו – על זה אמר, אין טוב לו להנצל מהעבירה אלא תורה, כדכתיב מזימה תשמר עליך, והיא לו תבלין מן היצר (עפ"י 'עיני כל חי').

'ככתבם וכלשונם'

'זעל בתו לישב בקובה של זונות... דשתנא אנא' –
'זמה שהוקשה לך איך חז"ל הניחו שום קדשה בעולם, שהרי אינן מטהרות עצמן – חלילה שחז"ל יניחו קדשה ויתירוה, ואף אם תהיינה טובלות לנדותן, והכתוב צווח לא תהיה קדשה מבנות ישראל. וכתב הרמב"ם ז"ל שהיא אזהרה לה ולהבא עליה. והרמב"ן ז"ל כתב בפירוש התורה שהיא אזהרה לב"ד שלא יניחו בנות ישראל להפקיר עצמן לישב בעינים על הדרך או בקובה של זונות לזנות לכל יבא. בואו ונצווה על דורנו שאין דומה יפה, וגדולי הדור העלם יעלימו את עיניהם פן יכשלו בני פריצי עמנו בנכריות ותצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש.
והקדשות שהיו בימי חז"ל שלא ברצון חכמים היו, אדרבה היתה גזרה ושמד לגזור עליהם כן, כמו

שאמרו על רבי חנינא בן תרדיון שגזרו על בתו לישב בקובה של זונות. ומ"מ נראה שבימיהם היו הקדשות נזירות מלשמש בימי נדותן כדמשמע התם בפ"ק דע"ז דאמרה ליה ברתיה דרבי חנינא בן תרדיון לרבי מאיר, דשתנא אנא' (מתוך שו"ת הריב"ש תכה).

(ע"ב) 'כל המתלוצץ – יסורין באין עליו... שתחילתו יסורין וסופו כלייה' –

'והוא מה שהכתוב עצמו מבאר בפרוש (משלי יט): נכחו ללצים שפטים. כי זה הוא דבר שהדין נותן אותו, כי מי שמתפעל מן ההתבוננות ומן הלימודים – אינו צריך שיתסר בגופו, כי כבר ישוב מחטאתיו בלי זה, מכח הרהורי תשובה שיוולדו בלבבו על ידי מה שיקרא או שישמע מן המוסרים והתוכחות. אך הלצים שאינם מתפעלים מן התוכחות מפני כח ליצנותם – אין להם תיקון אלא השפטים, שאלה לא יהיה כח בליצנותם לדחותם מעליהם כאשר ידחו המוסרים. והנה כפי חומר החטא ותולדותיו, החמיר השופט האמתי בענשו, והוא מה שלמדנו ז"ל, קשה הליצנות שתחילתו יסורין וסופו כלייה...' (מתוך מסילת ישרים ה).

דף יט

'שלא ישב במושב אנשי פלשתים, מפני שלצנים היו, שנאמר ויהי כטוב לבם ויאמרו קרא לשמשון וישחק לנו' – הגם שדבר זה ארע דורות רבים לאחר אברהם, למדו מזה על הדורות הקודמים. נמצינו למדים כי התופעות והגילויים היוצאים אל הפועל בזמן מסוים, הריהם טמונים כבר שנים רבות בקרב דורות עברו. והרי קיים אברהם ובמושב לצים לא ישב בכך שהתרחק מאנשים שגרעין של לצנות טמון אצלם בלבם (עפ"י שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ ח תשל"ב 'אחרית דבר מראשיתו'. וראה שם דוגמאות נוספות).

'אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש' – זו לשון הרמב"ם ז"ל: 'איזוהי תשובה גמורה, זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו ופירש ולא עשה מפני התשובה, לא מיראה ולא מכשולון כח. כיצד, הרי שבא על אשה בעבירה ולאחר זמן נתייחד עמה והוא עומד באהבתו בה ובכח גופו ובמדינה שעבר בה ופירש ולא עבר – זהו בעל תשובה גמורה. הוא ששלמה אמר וזכר את בוראיו בימי בחורתיך. ואם לא שב אלא בימי זקנותו ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה, אעפ"י שאינה תשובה מעולה – מועלת היא לו ובעל תשובה הוא. אפילו עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום מיתתו ומת בתשובתו – עונותיו נמחלין...'.

ענין אחר: כמו העץ שיכול אדם לתקנו, ואם יניחנו עד שתתייבש לחלוותיו בעקמימותו – שוב אינו יכול. כל שכן שלא ידע זמנו וקצו ואולי ימות בלא תשובה ומעשים טובים (עפ"י דרשות רבי יהושע אבן שועיב, שופטים).

'אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ' –

'... ולכן, אם לבך מתאוה ללמוד מקרא יותר ממשנה או בהפך, וכן אם תאוה נפשך ללמוד תלמוד יותר מקבלה או קבלה יותר מתלמוד – ממה שתאוה נפשך דע שעל זה באת, ואחוז בה לעשות עיקר למודך בזה. ואפשר דעל זה רמזו רבותינו ז"ל באמרם 'אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ', שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו – ירצה, באיזה חלקי התורה שתאוה נפשו יותר – שם ילמד, כגון במקרא או במשנה או תלמוד או קבלה או אגדה, משום שבדאי החלק הזה בא לקיים בפעם הזאת...

לפרש"י, מותר לבנות להם בנין המשמש לצורך עבודת כוכבים בו, כגון בימה שמקריבים עליה זבחים, שהבנין אינו אלא 'תשמיש דתשמיש' שהרי אין עובדים בו עצמו. והתוס' חולקים ונוקטים לאסור. וכן פסקו כמה פוסקים.

דף יז

כו. האם מותר להגות את השם באותיותיו כדי להתלמד?

לפי גרסתנו בגמרא מתבאר שמותר להגות השם באותיותיו כדי להתלמד, ובלבד שיעשה כן בצנעה ולא בפרהסיא. ומדברי רש"י נראה (כ"כ התוס') שאפילו להתלמד אסור, כי יש לחוש לכבוד שמים. ובשל כך נענש רבי חנניא בן תרדיון בשריפה, שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה. הגיית השם באותיותיו – כתבו התוס': רוב העולם מפרשים, לקרותו כפי שהוא נכתב. ונחלקו הדעות האם מדובר שמבטא את שם השם או מבטא האותיות במלואן (עתוס' שבועות לה. וסוכה ה. שו"ת רדב"ז ח"ה א'תח שו"ת חת"ס חו"מ קצב). [ואף שם י"ה אין להזכיר כמו שרגילים העולם, אבל א"ד משם אדנות – מותר, ודלא כהר' אלחנן שאסר גם בזה (ר"י)]. ורש"י פירש: דורשו בארבעים ושתים אותיות, ולכך אסור, שעושה בו מה שהוא חפץ.

כו. האם ישנו חיוב הרחקה מפתח בית מינות ובית זנות, וכמה? שני שבילין בדרכו של אדם, האחד פתוח לבית עכו"ם והאחר לבית זנות – באיזה שביל יעבור?

דרשו חכמים מן הכתוב במשלי הרחק מעליך דרךך – להתרחק מבית מינות וזנות, ואמר רב חסדא: ד' אמות. ופליגא אדר' פדת, שלדעתו אין במשמעות 'הרחקה' אלא קריבה של גילוי ערוה. (אבל גם לדבריו יתכן שמגזרות חכמים צריך להתרחק, אלא שאין על כך אסמכתא מן הכתוב. עפ"י תוס'). וסיפרו על ר' חנינא ור' יונתן שהיו מהלכים בדרך והגיעו לשני שבילים, אמר אחד מהם לחברו להעדיף לילך על פתח עכו"ם, שכבר נשחט יצרו, ולא על פתח בית זנות. אמר לו חברו: נלך בשביל השני כדי לקבל שכר על כפית היצר, והתורה שהיו עסוקין בה בלכתם בדרך, מצלת מכל דבר רע והרהור חטא. ולולא שהיה שם בית זנות, יש להתרחק כמה שיותר מבית עכו"ם. וכן לאידך גיסא, לולא שהיה בשביל השני בית עכו"ם, לא היו עוברים בשביל זה, ואעפ"י שעוסקים בתורה – שאסור להביא עצמו לידי נסיון (עפ"י תוס' ועוד).

דף יח

כח. א. אדם שמיתתו קרבה, האם מותר לו לעשות מעשה המקרב את קצו כדי להמנע מיסורים קשים?

ב. האם מותר לילך לקרקסאות ולטרטיאות ולא יצטדין?

ג. מהם העונשים הבאים על ליצנות?

א. מסופר על רבי חנינא בן תרדיון שבשעה ששרפוהו למות אמרו לו תלמידיו: פתח פיך ותכנס בך האש. אמר להם: מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו. ואעפ"כ, אמר לזה הממונה על הריגתו להרבות בשלהבת וליטול הספוגין הרטובים מעל לבו, כדי למות מהרה.
א. אומר רבנו תם: אם ירא פן יעבירוהו על הדת ע"י יסורין שלא יוכל לעמוד בהם – מצוה לחבל בעצמו.

ו'מכאן לומדין לשחוט הנערים בגזירות מפני העברת הדת. עד כאן מצאתי בגליוני התוספות. והם דברים שצריך תלמוד ועיון גדול, אלא שכבר הורה זקן. ושמענו בשם גדולי צרפת שהתירו כן להלכה למעשה' (לשון הריטב"א). ויש אוסרים (ע' בית יוסף יו"ד קנז, וש"ך שם סק"א). ב. בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב קעד, ג) פרש כיצד אמר לאותו אדם לקרב מותו, והלא מעשה זה נחשב רציחה אעפ"י שעושה זאת למנוע יסורין – יש לומר שכיון שהיה נכרי מותר, או מטעם אחר. 'וצריך עיון'. ע"ש.

ב. רבי מאיר אסר לילך לקרקסאות ולטרטיאות משום זיבול (= סידור צרכים, קניה. ויש מפרשים: כינוי גנאי לזיבוח) לעבודת כוכבים. וחכמים אומרים: גם כשאין מזבלין לעכו"ם אסור משום 'מושב לצים'. משמע שלרבי מאיר, במקום שאין מזבלין – מותר (כן כתבו התוס'. ותמהו על פרש"י). ורש"ש פירש שרבי מאיר גזור תמיד אטו מזבלין. נשא ונתן – לרבי מאיר אסור (שודאי מזבלין שם ויש לחוש לדמי עבודת כוכבים. רש"י) ולחכמים מותר. לפירוש אחד בתוס', במקום שמזבלין נשא ונתן אסור אף לחכמים. וכן אמרו בברייתא שההלך לאיצטדין (מקום שמנגחים בו את השור) וראה שם את הנחשים (מנחשים ומכשפים) ואת החברים (לוחשי נחשים) ומיני ליצנים – הרי זה 'מושב לצים'. ודברים הללו מביאים את האדם לידי ביטול תורה. רבי נתן מתיר באצטדין מפני ששצווח ומציל הריגת יהודי באצטדין ומפני שמעיד עדות אשה להשיאה כשבעלה נהרג. וכן בכרקום (= חיל כיבוש) מותר – מפני ישוב מדינה (שמציל את ישראל הדרים באותה עיר שצרים עליה), ובלבד שלא יתחשב עמהם (להימנות עמהם במספר החיילים של עכו"ם (הר' אלחנן); לחזק ידם ולעשות עמהם מצור. רש"י). ועוד דרשו על הכתוב ובדרך חטאים לא עמד – זה שלא עמד בקנגיון (רש"י: צידת חיה על ידי כלבים. וכל מעשיהם לשם צחוק ושמחה). ובמושב לצים לא ישב – שלא ישב בתחבולות. וכן מובא בפוסקים (ע' או"ח שו"ט ובמשנ"ב סקנ"ט). ואין מקום לחלק בזה בין אנשים לנשים (שבט הלוי ח"ו קנה, ב). ויש שכתבו שבזמן הזה מותר לילך לקרקס ולתיאטרון וכד' שאין תרבותם כנגד דת יהודית (עפ"י שו"ת דברי חכמים יו"ד פרק ה, בשם הגר"פ שינברג שליט"א).

ג. כל המתלוצץ יסורים באים עליו...; מזונותיו מתמעטים...; נופל בגיהנום...; גורם כליה לעולם...; הלץ, תחילתו יסורין וסופו כליה.

דפים יח – יט

כט. א. מה דרשו בסוגיא על מקראות שבתחילת תהלים?
ב. אלו מאמרים הוזכרו בסוגיא הנוגעים לדרכי הלימוד, שבה תלמידי חכמים ועסק התורה?
א. אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב, כי אם בתורת...;
– הא למדת שדברים הללו מביאים את האדם לידי ביטול תורה;
– לומר שאם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישוב ואם ישב סופו ללוץ.
לא הלך בעצת רשעים – שלא הלך לטרטיאות ולקרקסאות של עובדי כוכבים; – זה אברהם אבינו, שלא הלך בעצת אנשי דור הפלגה, שרשעים היו.
ובדרך חטאים לא עמד – שלא עמד בקנגיון (=צידת חיה ע"י כלבים, לשחוק); – זה א"א שלא עמד בעמידת סדום, שחטאים היו.

ובמושב לצים לא ישב – שלא ישב בתחבולות; – זה א"א שלא ישב במושב אנשי פלשתים מפני שלצנים היו.

כי אם בתורת ה' חפצו – אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ; ה' (עושה) חפצו – כל העוסק בתורה, הקב"ה עושה לו חפציו.

בתורת ה'... ובתורתו יהגה... – בתחילה נקראת על שמו של הקב"ה ולבסוף נקראת על שמו; בתחילה ילמד אדם תורה ולבסוף יהגה.

והיה כעץ שתול – כעץ שתול ולא כעץ נטוע, שילך מרב לרב ללמוד ולא יקבע לימודו [לימוד סברה] אצל רב אחד.

על פלגי מים (לשון חלוקה) – שישלש לימודו, למקרא משנה ותלמוד. אשר פרו יתן בעתו – ועלהו לא יבול – אם יתן פרו בעתו (שיקבע עתים לתורה. פירוש אחר: שלומד ועושה פרי, כלומר מקיים מה שכתוב בתורה. וזה עיקר (רש"י). ויש מפרשים שמורה הוראה בעתו, כשמגיע להוראה, לא קודם לכן ולא מאוחר יותר. עפ"י הר"א אלחנן; רי"ד ור"ן) – עלהו לא יבול. ואם לאו, על הלומד והמלמד הכתוב אומר: לא כן הרשעים...

ועלהו לא יבול – שאפילו שיחת חולין של ת"ח צריכה תלמוד. ... וכל אשר יעשה יצליח – כל העוסק בתורה, נכסיו (הגר"א גרס: דרכיו) מצליחין.

ב. אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ (רש"י: לא ישנה לו רבו אלא מסכת שהוא מבקש הימנו,

שאם ישנה לו מסכת אחרת אין מתקיימת, לפי שלבו על תאותו);

לעולם ילמד אדם תורה ואח"כ יהגה;

לעולם יגרוס אדם ואע"פ שמשכח, ואע"פ שאינו יודע לפרש;

בתחילה 'על גפי' (שלא בקבע. וי"מ: יחידי, בלא תלמידים) ו'בראש מרומים' (– מסתלק במחבואות),

ולבסוף 'על כסא' (מושב קבוע וחשוב) ו'עלי דרך' (מורה הוראה לעין כל);

בתחילה לומד בבחינת 'בור' ולבסוף בבחינת 'באר' (מים חיים נובעים ואינם פוסקים);

אם אדם עושה תורתו חבילות חבילות – מתמעט. ואם קובץ על יד (=מקבץ מעט מעט) – ירבה. (וכל מה

שלומד וגורס מעט מעט, מחזור עליו פעמים הרבה עד ששגור בפיו ואח"כ חוזר ולומד. רש"י);

הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם – ודוקא לענין סברה, אבל גמרא – מרב אחד עדיף;

ישלש אדם זמנו ללימוד מקרא, משנה ותלמוד.

א. י"מ חלוקה לימים וי"מ לחלוק כל יום בשעות. י"א ששליש לאו דוקא. וי"א שתלמוד בבלי

כולל הכל. וי"א: דוקא בתחילת לימודו, אבל לאחר שישכיל וידע, יהא עיקר עסקו בגמרא.

ב. 'שליש בתלמוד' – הוא הבנת טעמי הדינים. ועתה נכלל בזה לימוד בספרי הפוסקים כמו

הרא"ש ובית יוסף (עפ"י שו"ע הגר"ז);

לא יורה הוראה עד גיל ארבעים, אלא אם אין במקומו מורה גדול הימנו.

הרי"ף סתם ולא חילק אם יש גדול הימנו אם לאו. והרמב"ם השמיט אף דין ארבעים שנה כל עיקר, וכבר תמה

הרי"ף על כך.

אפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה תלמוד.

כל העוסק בתורה נכסיו (וי"ג: דרכיו) מצליחין לו.